

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
2021. ÉVI ŐSZI FORDULÓ

A CIONIZMUS SZAKRALIZÁCIÓJA ÉS A POLITIKAI
KÖVETKEZMÉNYEK VIZSGÁLATA A POLITIKAI
TEOLÓGIA KERETRENDSZERÉBEN

Szerzők:

Fodor Márk Joszipovics, Győri Boldizsár
Ludovika Collegium

Témavezető:

Jancsó András

Budapest
november 16.
2021

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
2021. ÉVI ŐSZI FORDULÓ

A CIONIZMUS SZAKRALIZÁCIÓJA ÉS A POLITIKAI
KÖVETKEZMÉNYEK VIZSGÁLATA A POLITIKAI
TEOLÓGIA KERETRENDSZERÉBEN

Jelige:
LDVKLLGM

Budapest
november 16.
2021

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS	4
2.	A POLITIKAI TEOLÓGIA ELMÉLETE	5
2.1	A jog transzcendentális megalapozása	6
2.2	Alkotmányos kivétel a politikai teológiában	7
2.3	A szuverén a politikai teológiában	8
2.4	Alternatív politikai teológia elméletek	8
2.4.1	Erik Peterson kritikája	9
2.4.2	Peterson kritikájának értékelése	10
2.4.3	Johann Baptist Metz új politikai teológiája	10
2.4.4	Miért Carl Schmitt?	11
3.	A CIONIZMUS IDEOLÓGIÁJA	12
3.1	A cionizmus transzformációja Izrael Állam létrejötte után	14
3.2	A vallásos cionizmus	14
3.3	Összegzés	17
4.	A CIONIZMUS VALLÁSOSSÁGA	17
4.1	Összegzés	19
5.	LEHETSÉGES POLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEK	20
6.	ÖSSZEFOGLALÁS	23
7.	FELHASZNÁLT FORRÁSOK	24
7.1	Internetes források	24

1. BEVEZETÉS

Jelen tudományos diákköri dolgozat célja, hogy kísérletet tegyen a szekuláris cionizmus és a vallásos cionizmus közötti ellentmondás feloldására a politikai teológián keresztül, ebből pedig következtetéseket vonjon le Izrael bel- és külpolitikai lépéseire. A témaválasztás háttérében egyrészt a társszerzők érdeklődési köreinek közös metszete, másrészt pedig a téma aktualitása és lehetséges gyakorlati hasznosulása áll. Míg a földrajzi távolságok okán alapvetően nem egyértelmű, hogy miképpen bír gyakorlati relevanciával a zsidó állam politikai működésének elméleti vizsgálata, Izraelnek a közel-keleti regionális biztonsági komplexumban betöltött meghatározó szerepe, továbbá a szoros magyar-izraeli politikai, gazdasági és kulturális együttműködés szükségessé teszi, hogy a horizontális megismerés mellett, vertikálisan, annak mélységében is megismerjük az izraeli politika működését meghatározó tényezőket.

Izrael külpolitikai lépéseit sokszor nehéz a hagyományos nemzetközi kapcsolatok elméleti keretei (liberalizmus, realizmus, konstruktivizmus) magyarázni, ezzel kapcsolatban érdemes felidézni Henry Kissinger kijelentését, miszerint Izraelnek nincs kül-, csak belpolitikája¹. A zsidó állam belpolitikai fejlődését döntően meghatározza az állam létrejöttéhez vezető cionizmus ideológiája, annak különböző irányzatainak vetélkedése és érvényesülése. Míg korai aliják, valamint az állam létrejöttét követő időszakban inkább a szekuláris politikai cionizmus érvényesült, addig hetvenes évektől kezdődően egészen napjainkig bezárólag a vallásos cionizmus térnyerése vált meghatározóvá. A dolgozat arra fókuszál, hogy a vallási elemek megerősödése a politikában mennyiben tekinthető egy éles választóvonalnak Izrael politikatörténetében, valóban beszélhetünk-e teljes mértékben szekuláris időről a cionizmus tekintetében, vagy pedig a politikai teológia elméleti keretrendszerében értelmezve, a vallási elemek, ha mérsékeltebben is, de mindig jelen voltak a cionista mozgalomban, így a nyíltan vallásos cionizmus dominánssá válása egy természetes folyamatnak tekinthető-e.

A politikai teológia a belpolitika mellett a külpolitikában is megfelelő keretrendszerként alkalmazható. Az izraeli-palesztin konfliktust többek közt Martin Bunton² is egy klasszikus nacionalista problémának láttatja, miszerint két nép harcol egy terület ellenőrzése fölött, mint oly sokszor a történelem során. De értelmezhető-e a nemzet, a nép fogalma szekuláris kereteken belül?

¹ Forrás: SHLAIM, Avi: *Israeli Politics and Middle East Peacemaking*. In: *Journal of Palestine Studies*, Vol. 24. No. 4. 1995. p. 20.

² Bővebben: BUNTON, Martin: *The Palestinian-Israeli Conflict*. Oxford University Press, 2013. ISBN 978 0 199 60393 0.

Értelmezhető-e a palesztin-izraeli konfliktus egy földterület ellenőrzéséért vívott klasszikus territoriális küzdelemként, amikor maga a földterület, melyért folyik, vallási jelentőséggel bír (legalább) az egyik fél számára? Egyáltalán, értelmezhető-e az „anyaföld” fogalma szekuláris kereteken belül? A dolgozat megközelítése figyelembe veszi, és adekvátan számol a jogsértésekkel mindkét oldalon, és megmutatja az ezek mögött mélyen meghúzódó gondolati struktúrákat, amelyeket a politikai teológia keretrendszerében lehet értelmezni. A konfliktus természetének és gyökereinek adekvátabb megvilágítását kapjuk, ha Martin Bunton helyett feltételezzük, hogy a konfliktus mélyében olyan mozgatórugók vannak, amelyek a jogot – legyen az nemzetközi vagy belföldi – a mindenkori szuverén akaratának a kifejeződésének látják, amelyet az uralkodó áthághat, ha a politikai érdeke úgy kívánja.

A dolgozatban Carl Schmitt politikai teológiája biztosítja a vizsgálat politikaelméleti keretrendszerét, amelyhez kapcsolódóan egy politikatörténeti áttekintés társul a cionizmus fejlődéstörténetére vonatkozólag, kiemelve a legfontosabb gondolkodókat a politikai és vallásos cionizmus tekintetében. Ezt követően vizsgálatra kerül, hogy a cionizmus mennyiben tekinthető valóban szekuláris jellegű ideológiának, figyelembe véve a politikai teológia szempontjait. Az elméleti vizsgálatot követően megállapításra kerülnek a vizsgálati eredmények lehetséges politikai következményei.

2. A POLITIKAI TEOLÓGIA ELMÉLETE

A politikai teológia, nem vallástudomány. Ahogyan Nyikos Tamás Politikai Teológiák című könyvében fogalmaz, „a szekularizáció kora nem a hitetlenség korát hozta el, hanem azt, hogy a kor embere immár mindenben hinni tud”³ – a szó szoros értelmében. Vallásos jegyeket magukon hordozó dokumentumok születnek az ENSZ-ben, egyetemes és örök emberi jogokról szónokolnak jogvédő szervezetek, tévedhetetlen népakaratról a politikusok. Mindezen kijelentések mögött olyan gondolati struktúrák húzódnak meg, melyeknek valamely kiindulási pontjukat, premisszájukat *abszolútként* kell meghatározniuk önmaguk végső megalapozása érdekében. A politikai teológia szerint akarva-akaratlanul ezek a gondolati struktúrák – gondoljunk mondjuk egy mélyökológiai mozgalom ideológiájára – fogalmaikban és azok használatában megkülönböztethetetlenek a tág értelemben vett keresztény teológiai struktúráktól.

³ Forrás: NYIKOS Tamás: *Politikai Teológiák*, Typotex Kiadó, Budapest, 2018. ISBN 978 963 4930 11 2. p. 9.

A politikai teológia nem mér össze, vagy fogalmaz meg normatív értékítéletet különböző ideológiák vagy vallások között. Ehelyett csupán fel akarja hívni a figyelmet arra, hogy a „modern államelmélet minden jellemző fogalma szekularizált teológiai fogalom”⁴ – ahogyan Carl Schmitt megfogalmazta 1922-es esszéjében a Politikai Teológiában, amely elindította a politikai teológia modernkori történetét, mely esszéire hamarosan visszatérünk. Ám előbb nézzük, milyen jogfilozófiai probléma vezetett a fogalom XX. századi felbukkanásához.

2.1 A jog transzcendentális megalapozása

Mi a jog célja, és ki vagy mi szerez érvényt neki? Montesquieu⁵ szerint a jog ad nekünk szabadságot, és pedig azért, mert „civil” törvényeknek vagyunk alávetve. A római hagyományban a *ius* (latinul a törvény), elválaszthatatlanul összefonódott a *iustum*-al (igazságossággal). Az angol, latin és francia nyelvekben átöröklődve pedig egyszerre jelenti a törvényt és az igazságosságot: jelentése tehát nem csupán egy szuverén által az alattvalókra erőltetett szabály (*iussum*), hanem a törvény megtestesíti magában azt, amit a politikai közösség igazságosnak gondol. A törvény tehát nem csupán bármely norma, melyet formálisan törvénybe iktattak (formális definíció), hanem ezzel szemben belső értékkel és minőséggel rendelkezik, mert igazságos is.⁶

Amennyiben a fenti elméletet átültetjük gyakorlatba, nehézségekbe ütközünk: a törvényeket ugyanis nem készen kapjuk valahonnan, hanem valakinek készíteni kell őket. De kinek? Hogyan? Ki és hogyan értelmezheti őket? Hogyan válhatnak a törvényhozók maguk is alanyaivá a jognak? A modern alkotmányos⁷ állam megoldása a fenti problémákra a törvényhozás formális módjának oly módon való elrendezése volt, mely a törvény tartalmát is garantálni akarja. Egy alkotmány tekintélyes részének célja olyan feltételek megteremtése a törvényhozás folyamata során, hogy a *ius*-t minél szorosabban hozzákösse a *iustum*-hoz, hogy a törvény igazságos törvény legyen.

⁴ Magyarul megjelent Paczolay Péter fordításában: SCHMITT, Carl: *Politikai Teológia*. ELTE ÁJK, Budapest, 1992. ISBN 963 462 769 2. p. 19

⁵ Lásd Montesquieu „A törvények szelleméről” című művének XXVI. könyvének XX. fejezetében: „Freedom consists above all in not being compelled to do something which is not prescribed by law; and we are in this situation only as we are governed by civil laws. Therefore, we are free only because we live under civil laws.”

⁶ Ez természetesen egy tág általánosítás, de jól megvilágítja a Carl Schmitt és Hans Kelsen közötti vita jogtörténeti hátterét.

⁷ Az „alkotmányos” fogalmát itt tág értelemben értelmezendő, melybe beleértendő minden, kormányzati cselekvést korlátozni hivatott dokumentum vagy szokásrendszer, melynek télosza: „To introduce ‘iurisdictio’ to the very realm of ‘gubernaculum’.” Az idézet forrása: MCILVAN, Charles: *Constitutionalism: Ancient and Modern*. Ithaca: Cornell University Press, 1940. ISBN 978 1 584 77550 8.

Ilyen (a valóságban tökéletesen elő nem forduló) elképzelés szerint ezt a célt szolgálja, hogy bizonyos időközönként képviselőket választunk (ezzel jutalmazva-büntetve, hogy megítélésünk szerint a törvények mennyire felelnek meg az igazságosság kritériumának), illetve, hogy ezeknek a képviselők ideális esetben a választóik akaratát kell tükrözniük politikai döntéseikben. Az alkotmányosságon nyugvó jogállam felállása az eljárási procedúrák fent ecsetelt bevezetése által elméletileg megszünteti a törvény és az igazságosság elválásának veszélyét, (hiszen a törvény, amelyet egy jogállamban elfogadnak, csak igazságos törvény lehet, mert alkotmányos módon született meg), ám figyelmen kívül hagyja, a jog ilyen formális meghatározása előfeltételezi a jogállam létezését.

A problémára, vagyis az igazságos törvények létrehozására adott megoldás szerint minden törvény, amely magán viseli a formalitás pecsétjét, és a szuverén akaratát közvetíti, érvényesnek számít – legyen bármilyen igazságtalan is. De felmerül egy másik probléma is: ha a jog szempontjából definiáljuk az államot, mi másra alapozhatnánk, mint a jogra?

Ha viszont a jogra alapozzuk, mi mást tudna az állam létrehozni, mint jogot? Ha azonban az állam több, mint jogszabályok összessége, mi az értelme annak, hogy jogállamnak hívjuk, és a joggal korlátozzuk, ha a jog természetéből fakadóan eleve lehatárolást, korlátozást jelent? A XX. század elejére a fentebb felvázolt jogi formalizmus elér a határaihoz, és nem képes választ adni az állam extralegális, mélyebb dimenzióinak kérdéseire anélkül, hogy abszolútként határozná meg valamely államelméleti koncepciót. Erre a rejtett tendenciára hívta fel Carl Schmitt a figyelmet 1922-es *Politikai Teológia*⁸ című esszéjében.

2.2 Alkotmányos kivétel a politikai teológiában

A *Politikai Teológiában* Carl Schmitt vádja, a Hans Kelsen által képviselt jogpozitivizmussal szemben, hogy a természettudományok zárt axiómarendszeréhez hasonló módon szeretne létrehozni egy zárt, belülről koherens jogrendszert, amely végső soron leváltja a politikát, mert megszűnik a döntés szükségessége: ahogyan a fizika törvényei irányítják a világ folyását, úgy a jogpozitivizmus által létrehozni próbált jogrendszer fogja az államéletet, ha egyszer megtalálta azokat az axiómákat, amelyekből levezethető egy ilyen jogrendszer. Mi történik azonban egy vészhelyzetben? Az alkotmányt felfüggesztik, és életbe lép egy különleges jogrend, ki dönt azonban arról, mikor jön el ez a pont? Ez egy jogilag definiálhatatlan szituáció: hiszen, ha előre meg tudnánk fogalmazni, milyen veszély leselkedik a politikai közösségre, nem lenne szükség az alkotmány felfüggesztésére.

⁸ SCHMITT, Carl: *Politikai Teológia*. ELTE ÁJK, Budapest, 1992. ISBN 963 462 769 2. 3. fejezet

Szükség van valakire, aki egy – végső soron – politikai – döntés meghozatalával úgy ítél, eljött az alkotmány felfüggesztésének ideje, és a szükségállapotot be kell vezetni. Schmitt érvelése szerint a jog és államelméletnek ugyanúgy logikailag szükségszerű posztulálnia egy ilyen végső Döntéshozót, aki a jogrendszeren kívül áll, ahogyan a teista, tehát a világgal foglalkozó Istenről szóló teológia is posztulálja, hogy létezik egy fizikán kívüli Mindenható Isten, aki időnként felfüggeszti a természetet irányító törvények zárt, koherens rendszerét, és csodát hajt végre a világban.

2.3 A szuverén a politikai teológiában

Az előző példán keresztül megmutattuk, hogy ahogyan a teológiának szüksége van a csoda fogalmára önnön koherenciája érdekében, úgy kényszerül a jogfilozófia is az alkotmányos kivétel lehetőségének elismerésére – mely nélkül a jog elveszítené belső koherenciáját. Schmitt szerint szuverén az a jog világán kívül elhelyezkedő személy, aki megállapítja, a körülmények folytán az alkotmányt fel kell függeszteni. Ez strukturálisan és történelmileg is azonos a teológiai Mindenhatóval. Történelmileg, mert a szuverén szó eredetileg (*superanos*) a keresztény Istenre vonatkozott a kora-középkori latinban,⁹ és csak a történeti fejlődés során kezdték uralkodóknak tulajdonítani, majd a népnek („népszuverenitás”). Ezenfelül strukturálisan is azonosságot mutat a politika szuverénje a teológia Mindenhatójával: mindkét gondolatrendszernek szüksége van egy korlátozhatatlan cselekvőre, aki Abszolútként fenntartja és legitimálja a fennálló rendet – legyen az az előbbi esetben a nép vagy monarcha uralma, utóbbi esetben a világmindenség létezése. Bár a felvilágosodás célja többek között az volt, hogy a jogot pusztá ésszel alapozza meg, Schmitt példái ennek az ellenkezőjét hivatottak illusztrálni: ahogyan fent is említettem, homológiáról van szó, Schmitt „Az önállónak, függetlennek tekintett politikaiban fedezi fel a teológiáit.”¹⁰

2.4 Alternatív politikai teológia elméletek

A dolgozat elméleti keretrendszerének meghatározásához alapvetően a Carl Schmitt által kialakított politikai teológia fogalomrendszer került alkalmazásra, ugyanakkor a politikai teológia fogalomrendszerének általános értelmezéséhez szükséges az alternatív elméletek rövid áttekintése és összevetése Schmitt gondolatvilágával, megindokolva annak kiválasztását.

⁹ Forrás: NYÍRKOS Tamás: *Politikai Teológiák*, Typotex Kiadó, Budapest, 2018. ISBN 978 963 4930 11 2. p. 31.

¹⁰ Forrás: GERÉBY György: *Isten és Birodalom*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978 963 0587 90 7. p. 138.

2.4.1 Erik Peterson kritikája

Schmitt esszéje eleinte kis figyelmet kapott, közel tíz évet kellett várni, amíg személyes jóbarátja, Erik Peterson, protestáns teológus és később katolikus konvertita, *A monoteizmus, mint teológiai probléma* című 1931-es könyvében a legnagyobb hatású reakciót fogalmazza meg a kortársak közül, kritizálva Schmittet. Peterson a hellenisztikus monoteizmusból kiindulva mutatja be a monoteizmus és a monarchia analógiájából kiinduló politikai-teológiai legitimációs törekvéseket „kezdve Arisztotelész *Metafizikája* XII. könyvének híres utolsó argumentumán, amely a monoteizmust a monarchián keresztül megalapozó Homérosz idézettel érvel, folytatva a Kr. e. 1. századból származó, pszeudo-arisztotelészi *A világrendről* című munka elemzésén (...).”¹¹ Peterson az ókori hellén politeizmus és a politika kapcsolatát vizsgálva fontos felfedezésre jut, amennyiben a korakeresztény, patrisztikus hagyományt vizsgálva megállapítja, hogy a kereszténység nem egy szimpla monoteizmus, mely kategória eleve a kereszténység létrejötte után 17 századdal lett létrehozva,¹² hanem annál valami sokkal bonyolultabb: „A kereszténység szerint isten Szentháromság, és a második isteni személy a történelem egy adott pontján emberré lett”. Peterson Nazianszoszi Gergelyt idézve azt állítja, hogy a keresztény istenképből analógia segítségével nem legitimálható még a monarchia egyeduralkodása sem, mert „az Egy is viszályba keveredhet, amennyiben meg kell hasonulnia önmagával, (...)”¹³ míg a keresztény Szentháromságot a három személy „egyenlő méltósága, az együttes gondolatok összhangja, a mozgás azonossága és a tőle lévő másokiknak a hozzá való összehajlása tart együtt”.¹⁴ Erre nyilvánvalóan nem lehet a teremtett világban analóg uralkodási formát találni, mert a Szentháromság deklaráltan misztérium – emberi elmével végső soron fel nem felfogható titok. Mivel Schmitt nem pusztán külső hasonlóságot, mimézist, hanem lényegi, strukturális azonosságot, homológiát állít a politikai és a teológiai gondolatrendszerek lényeges fogalmai között, a Szentháromságos Egy Isten lényegénél fogva nem szolgálhat semmilyen keresztény alapú politikai teológia analogonjaként.

¹¹ Forrás: Uo. p. 145.

¹² Forrás: Uo. p. 146.

¹³ Forrás: Uo. p. 147.

¹⁴ Forrás: Uo.

2.4.2 Peterson kritikájának értékelése

Peterson kritikájának irányát befolyásolhatta, hogy 1931-ben Németországban már sejthető volt, hogy milyen politikai erők használhatják fel önnön legitimálásuk céljából Schmitt politikai teológiáját, ezért a fogalom normatív következményei elhárítása érdekében véleményem szerint kritikájában figyelmen kívül hagyja, hogy eredeti esszéjében Schmitt számára a politikai teológia metodológiai célokat szolgál – csupán azt akarja kimutatni, hogy az államelméletnek módszeresen a teológiából kell átvennie, szekularizálás útján fogalmakat, hogy a gondolat építménye megálljon. Schmitt fogalmát deskriptív és preskriptív módon is fel lehet használni. Utóbbi esetben jogos lehet a kritika, hogy („a kereszténység struktúráját nem lehet „párhuzamosan eltolni” a decizionizmus politikai teológiájává”. (...) A diktatúra nem a Szentháromság földi mása).”¹⁵ Attól még azonban, hogy a politikai értelemben vett szuverén egysége nem hordozza magában a Szentháromság belső misztériumát, megáll Schmitt észrevétele, hogy az újkori államelméletek logikai architektúrájában a fogalom pontosan olyan szerepet lát el, mint a teológiában egy istené (mely Peterson nyomán: csak a keresztény lehet). Peterson munkájából nem az következik, amit ő szeretne, hogy a politikai teológiát el kell vetni, hanem hogy a (nagyegyház) keresztény dogmatikája nem használható politikai legitimációra az immanencia és transzcendencia közti megkülönböztetés eltörlésével.

2.4.3 Johann Baptist Metz új politikai teológiája

Az előző alfejezetben a politikai teológia schmitti megközelítését és Erik Peterson erre adott válasza került bemutatásra. Szükséges tisztázni, hogy jelen tanulmányunkban mit értünk politikai teológia alatt – és azt is, hogy mit nem. A Johann Baptist Metz által a huszadik század második felében kidolgozott teológiára hatott a progresszív marxizmus, és a szociális ügyek iránt érzékeny egyházképével a Latin-Amerikában elterjedt felszabadítás-teológiájának az alapját képezi. Ez a „politikai” teológia azonban teljesen más értelemben nyerte el jelzőjét, mint a Schmitt-féle értelemben vett politikai teológia – míg utóbbi strukturális analógiákat figyel meg szekuláris és (keresztény) vallásos fogalmak között, Metz politikai teológiája egy, az ártatlanok és legszegényebbek szenvedésére érzékeny egyházat szorgalmaz, ebben az értelemben tekinthető politikainak. Hamar nyilvánvalóvá válik tehát, hogy Schmitt és Peterson fogalma a politikai gondolkodás területéhez tartozik, addig Metz nem lép ki a teológia keretei közül. Kritikája szerint a kereszténység burzsoá behatásokkal korrumpálódott: az emberi

¹⁵ Forrás: Uo. p. 152.

szenvedést csupán megfigyeli, de nem lép közbe, és Jézus követését a világnak való megfeleléssel ötvözi.

Metz szerint a kereszténység fejlődésében már korán elkerült a fókusz az ártatlanul szenvedők-szenvedő ártatlanokról a bűnösök megmentésének teológiai kérdésére. Világos tehát, hogy Metz valami egészen mást nevez politikai teológiának, mint amit mi használunk tanulmányunk paradigmájaként: ő egy, a politikai térbe belépő, ott aktívan küzdő, politizáló kereszténység teológiai megalapozását nyújtja – szó sincs a politikának és a teológiának (vallásnak) a mélyben összeérő strukturális megkülönböztethetetlenségéről.

2.4.4 Miért Carl Schmitt?

A dolgozatban taglalt események megértéséhez azért Carl Schmitt politikai teológiáját választottuk elméleti keretként, mert az általa megfogalmazott analógiák valódi paradigmának bizonyult abban az értelemben, hogy olyan kutatási programok¹⁶ fejlődtek ki belőle, amelyekről Schmitt még csak nem is gondolt: ahogyan Darwin evolúció-hipotézise papírra vetésének időpontjában nem álmodhatott arról, hogy egykor majd elektronmikroszkóppal végzett kutatások fognak olyan kérdéseket megválaszolni a hipotézisének keretrendszerén belül, amely kérdést még elképzelni sem tudott – úgy a Schmitt által felfedezett strukturális hasonlóság jog és politika között olyan értelmezési mankónak bizonyult, amely egy későbbi kor politikai mozgalmainak is adekvát megértéséhez segíthet hozzá: gondoljunk csak a mélyökológiai mozgalmak olyan fogalmaira, mint „Természet Anyánk” vagy a gazdaság teológiájára, melyet két dolog: a hitel (credit-credo), és a pénz értékébe vetett hit tart mozgásban. Bár a Schmitt által felfedezett strukturális azonosságot hit és politika között ő maga csak a jogon belül értelmezte, paradigmája 100 évvel később is megtermékenyítően hat a politikai ideológiák jobb megértéséhez.

¹⁶ Forrás: LAKATOS Imre: *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers Volume 1*. Cambridge University Press, 1978. ISBN 978 052 1280 31 0. Lakatosnál a tudományosság kritériuma röviden, hogy egy adott elmélet által megfogalmazott magállítások körül, általa megtermékenyítve kialakulnak további teóriák, adott esetben a magállításokról kiderül, hogy más területeken is adekvát magyarázatokat nyújtanak – esetünkben a magállítás Schmitt 1922-es esszéjében megfogalmazott strukturális analógia teológia és szekuláris gondolatrendszerek között, amely más területeken is használható elméleti keretrendszernek bizonyult, amennyiben mely 100 évvel később is adekvát leírását adja ökológiai ideológiáknak, közgazdasági elméleteknek (Lásd Nyirkos Tamás megfogalmazásában: „a gazdaság teológiái”, „ökonómiai-ökológiai hitrendszer”).

3. A CIONIZMUS IDEOLÓGIÁJA

A XIX. században az európai felvilágosodás következtében jelentős fejlődésnek indult a kontinens mind társadalmi, politikai és gazdasági tekintetben, ugyanakkor ebből a fejlődésből kevésbé tudott részesülni a zsidóság pozitív értelemben. Egyrészt a kelet-európai államokban erősödtek és gyakorivá váltak a zsidóellenes pogromok, másrészt pedig a nyugat-európai államokban is fennmaradtak és erősödtek az előítéletek a zsidósággal kapcsolatban. A „zsidó kérdés” és a megerősödő antiszemitizmus megoldására a német nyelvterületeken, Moses Mendelssohn, Aaron Halle-Wolfssohn és Joseph Perl vezetésével kialakult a zsidó felvilágosodás, az úgynevezett *haszkala* gondolata, amelynek célja a zsidóság integrálásának elősegítése volt az európai társadalmakba az európai felvilágosodás eszméinek és értékeinek átvételével.¹⁷ Ugyanakkor a *haszkala* által elérni kívánt emancipációs és asszimilációs célok kudarcai okán a vezető zsidó gondolkodók az integrációs törekvések helyett a zsidó nép önrendelkezését kezdték szorgalmazni. Az önrendelkezési törekvések első alapművének Leon Pinszker 1882-es *Önfelszabadítás* című irata tekinthető, amelynek alapvetése, hogy a zsidóság felszabadítása és egyenjogúsítása nem várható el a többségi társadalomtól, mert ez végső soron továbbra is egy függőségi viszonyt eredményez a zsidóság és a többségi társadalom között. Pinszker gondolkodásában már megjelent egy önálló nemzeti otthon palesztinai megteremtésére való törekvés, miszerint a kollektív kirekesztésre nem lehet individuális emancipációs választ adni.¹⁸

Magát a cionizmus kifejezést először Natan Birnbaum használta az 1885-ben megjelent *Önemancipáció!* című tanulmányában a cion, azaz a hazatérés iránti vágy, valamint a korszak eszmeáramlatainak megfelelő, a társadalmi lét tökéletesítésének szándékát tükröző modern „izmus” képzőtoldalékkal való kiegészítésével. A cionizmus ezáltal együttesen fejezte ki a zsidóság történelmi közösségi törekvését¹⁹ a kor aktuális politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális folyamataival integrálva.²⁰

¹⁷ Forrás: [online] „A Hászkalá”. Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem, elérhetőség: <http://www.orzse.hu/haszkala2007-1.htm> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

¹⁸ Forrás: [online] „Texts Concerning Zionism: “Auto-Emancipation””. Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/quot-auto-emancipation-quot-leon-pinsker> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

¹⁹ A hazatérés iránti vágy integráns elemévé vált magának a diaszpóra korszak judaizmusának, például a Pészach ünnepén elmondott első imában, amely a „Jövőre Jeruzsálemben” kinyilatkozással kezdődik.

²⁰ Forrás: GRÜNHUT Zoltán: *Önkormányzás és telepítéspolitikai Izraelben*. (PhD értekezés) Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program, 2012. p. 15.

A cionizmus elterjedéséhez és dominánssá válásához azonban a budapesti születési Theodor Herzl munkássága vezetett, aki 1896-ban megjelentette *A zsidó állam* című könyvét, amelyben számos részletre kiterjedően kifejezte elképzeléseit az antiszemitizmus megoldhatatlanságáról és a leendő zsidó állam működéséről, amelynek földrajzi elhelyezkedését két lehetséges területen, Argentínában és Palesztinában képzelte el. Herzl munkássága sokkalta inkább gyakorlati, semmint teoretikai szempontból fontos a cionizmus fejlődéstörténetében, ez a kortársaival több konfliktushoz is vezetett, miszerint Theodor Herzl aktív diplomáciai erőfeszítései nem voltak elegendőek a cionizmus céljainak tényleges megvalósításához.²¹

A XX. század elejére a cionizmus fejlődéstörténetében egyre élesebben szétváltak a mozgalom irányzatai, ezek közül a legfontosabbak: területi, politikai, gyakorlati és szintetikus cionizmus. A területi cionizmus volt a mozgalom legtöbb vitát kiváltó gondolata, ugyanis a leendő zsidó állam alapjának az önrendelkezést tekintették, figyelmen kívül hagyva a zsidóság történelmi-társadalmi törekvését a bibliai területekre való visszatérésére. A területi cionizmus keretében például lehetőségként merült fel a zsidó állam Ugandában vagy Nyugat-Kenyában való megalapítása is, részben pedig megvalósult a Szovjetunióban a távol-keleti Birobidzsán zsidó autonóm terület létrehozásával.²² A politikai cionizmus legfőbb képviselője Theodor Herzl volt, aki nemzetközi diplomáciai és politikai intézményeken keresztül kívánta létrehozni a zsidó államot.²³ A gyakorlati cionizmus ezzel szemben a politikai eszközök helyett a bevándorlást priorizálta, tehát a zsidó lakosság letelepedését és alternatív társadalmi intézményeinek (pl. oktatási és egészségügyi rendszer) a politikai jogok és az önrendelkezés megszerzésének alapjának tekintették, míg a politikai cionizmus esetében a logikai sorrend fordított volt.²⁴ A politikai és gyakorlati cionizmus ellentétét szintetikus cionizmus oldotta fel, amely Chaim Weizmann, Izrael Állam első elnökének munkásságához köthető, aki a politikai egyeztetések mellett egyaránt támogatta a letelepedési folyamatokat is. A szintetikus cionizmus a 10. Cionista Kongresszust követően dominánssá vált a teljes mozgalmon belül és megtartotta

²¹ Forrás: Uo. p. 31.

²² Forrás: [online] „Zionism: Territorialist Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/territorialist-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

²³ Forrás: [online] „Zionism: Political Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/political-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

²⁴ Forrás: [online] „Zionism: Practical Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/practical-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

helyét Izrael Állam megalapításáig.²⁵ Ezen irányzatokat a szakirodalom alapvetően szekulárisként azonosítja, tekintettel arra, hogy a mögöttük álló gondolkodók szekuláris közegből érkeztek és adott esetben ellenérzésekkel is rendelkeztek a judaizmussal szemben.

3.1 A cionizmus transzformációja Izrael Állam létrejötte után

A cionista mozgalom létjogosultságát alapjaiban kérdőjelezte meg Izrael Állam 1948-as megalapítása, lévén a fő cél, a szuverén zsidó politikai entitás létrejötte. Szükség volt tehát a cionista ideológia újradefiniálására, amelyet részben maga az államalapító David Ben-Gurion határozott meg azáltal, hogy a cionizmus feladatául tűzte ki a teljes diaszpóra zsidóság hazatérését a megalakított zsidó államba, valamint egy különleges zsidó állam és homogén zsidó politikai kultúra megteremtését.²⁶ A cionizmust így egy, az ország politikai vezetésének akaratának megfelelő utópikus (az „új héber ember”) nacionalista-szocialista ideológiává kívánták transzformálni, amely képes integrálni a bevándorlókat és erősíteni az új állam társadalmi kohézióját.²⁷ A hatvanas évektől kezdődően, különösen Ben-Gurion politikából való távozását és a hatnapos háborút követően azonban egyre jelentősebb teret nyertek a vallásos jellegek a cionista mozgalomban.²⁸

3.2 A vallásos cionizmus

A vallásos cionizmus kialakulása a szekulárisnak tekintett cionizmus és a vallásos zsidó közösségek ellentmondásos viszonyrendszerének konfliktusos fejlődéséhez köthető. A konfliktus forrását Izrael világi eszközökkel való létrehozásának gondolata jelentette, amelyet a vallásos zsidó közösség elutasított, mivel a bibliai zsidó entitás létrejöttét a judaizmus messiásának eljövetelehez kötötték. Gondolkodásukban teljes mértékben elutasították egy politikai entitás létrehozását, egyes ultravallásos csoportok pedig magát a bevándorlást is elutasították, tekintettel a judaizmus azon értelmezésére, hogy őkseik földjére a zsidók csak meghalni mehetnek, hogy a messiás eljövetelkor feltámadjanak.²⁹ Ugyanakkor egyes vallásos csoportok pragmatikusabban álltak a cionista mozgalom törekvéseihez.

Az egyik ilyen megközelítés a cionizmusra ugyan pozitív politikai törekvésként tekintett, de nem tulajdonított annak vallásos jelentőséget. Ennek első meghatározó képviselője Smuél

²⁵ Forrás: [online] „Zionism: Synthetic Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/synthetic-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

²⁶ Forrás: LEITMANN Beatrix Laura: *Az izraeli nemzeti tudat kialakulása a XIX. század végétől napjainkig*. (PhD értekezés) Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudomány Doktori Iskola, Új és Jelenkori Egyetemes Történelem Program, 2007. p. 67.

²⁷ Forrás: Uo. pp. 75-77.

²⁸ Forrás: Uo. 76.

²⁹ Forrás: Uo. 16.

Mohilever rabbi volt, aki a zsidóság üldöztetésének megszüntethetőségéből, a zsidóság túlélési lehetőségéből vezette le a cionista törekvések pozitív voltát. Jelentősége a vallásos cionizmus történetében kiemelkedő, tekintettel arra, hogy 1893-ben ő dolgozta ki a későbbiekben rendkívül befolyásossá váló vallásos cionista Mizrahi mozgalom keretrendszerét.³⁰

A Mizrahi ideológia törekvése volt, hogy a zsidó hagyományokat megőrizték a nemzetivé váló közösség mindennapjainak részeként. A Mizrahi mozgalom számára ugyanakkor az állam nem vált központi kérdéssé, ahogyan Simcha Friedmann fogalmazott, a zsidók kaptak egy országot, így biztosított számukra a szabadság, a feladatuk pedig megmutatni, hogy megpróbáltatásoktól mentesen példaértékűen tudják megtartani a vallásos parancsolatokat.³¹

A másik megközelítés a cionista mozgalmat a megváltás folyamatának részének tekinti, ahogyan az abban résztvevő szekuláris szereplőket egyaránt, még ha ennek nincsenek is tudatában. Ennek a megközelítésnek a legfontosabb képviselője Avraham Jichák Hacohen Kook rabbi volt, akinek a fiával, Tzvi Yehudah Hacohen Kook rabbi nézeteivel rendkívül meghatározóvá váltak a létrejött zsidó állam XX. századi politikai átalakulásában. Gondolkodásában, noha a szekuláris cionizmust teljes mértékben tévedésnek tartotta, ugyanakkor magát a cionista mozgalmat a Teremtő akaratából fakadónak tekintette, ezért fontosnak tartotta az aktív együttműködést a cionizmus szekuláris képviselőivel is. Avharam Kook rabbi fia, Tzvi Kook rabbi tovább pontosította édesapja gondolatmenetét, amely a vallásos cionista gondolkodás alapjává vált, miszerint a megváltás az ígéret földjének tökéletes birtokbavételén keresztül valósul meg, így a parancsolatok megtartása mellett fontos tényezővé vált az állam megalapítása és annak felvirágoztatása is.³²

³⁰ Forrás: [online] „Samuel Mohilever” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/samuel-mohilever> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

³¹ Forrás: [online] „Izrael – A vallásos cionizmus történeti szempontból” Zsido.com, elérhetőség: <https://zsido.com/fejezetek/izrael-a-vallasos-cionizmus-torteneti-szemponthol/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

³² Uo.

Az idősebb és ifjabb Kook rabbik mellett kiemelendő még a szarajevói Jehuda Alkalai rabbi gondolkodása, miszerint a messiás nem „hirtelen” fog visszatérni, hanem szükséges előkészítő lépéseket tenni hozzá.³³ A vallásos cionizmus kialakulásában megemlítendő még Natonek József magyarországi ortodox rabbi szerepe is, aki a *Polgári malaszt* című művében a nemzeti törekvésekkel szemben a diaszpóra zsidóság egyenjogúsági törekvéseit a vallásból kitérő vagy áttérő zsidók „bálványimádásához” hasonlította.³⁴

A vallásos cionizmus a hatvanas évektől új lendületet nyert, miután a Ben-Gurion-hoz kapcsolódó új homogén és egységes zsidó politikai kultúra a társadalmi kiüresedés és fáradtság jeleit mutatta magán, így felerősödtek a társadalmi törésvonalak és az egyes társadalmi csoportokhoz kapcsolódó politikai mozgalmak.³⁵

A vallásos cionizmus előtérbe kerülését igazán a hatnapos háborúban aratott győzelem segítette elő, amely során Izrael megsokszorozta a kiterjedését³⁶, több, vallási szempontból kiemelt jelentőségű terület (például Hebron) mellett elérte Jeruzsálem egyesítését is és ismételten zsidó fennhatóság alá helyezte az Óvárost, benne a Siratófallyal. A túlerőben lévő környező arab országok felett aratott gyors és döntő győzelmet követően az izraeli társadalmat egy erősen nacionalista, egyben vallásos messianisztikus érzés hatotta át.³⁷ A vallásos cionisták a katonai győzelmet a Teremtő akarataként magyarázták és a messiás közelgő visszatérésének jeleként azonosították.³⁸ A vallásos cionizmus ezt követően szorosan összefonódott a megszállt területeken létrejövő telepesszmozgalommal, különösen a hetvenes években a Gush Emunim³⁹ mozgalom által, amely az izraeli kormány mérsékeltebb hozzáállásával szemben az izraeli ellenőrzés alatt álló területek aktív zsidó benépesítéséért küzdött. Az 1977-es jobboldali belpolitikai fordulatot követően pedig megnyílt a vallásos cionisták politikai térnyerésének lehetősége és a telepesszmozgalom rendkívül erőteljes fejlődése előtt az út, amelynek következménye napjainkban a politikai életben betöltött meghatározó szerepük.

³³ Forrás: LEITMANN Beatrix Laura: *Az izraeli nemzeti tudat kialakulása a XIX. század végétől napjainkig*. (PhD értekezés) Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Új és Jelenkori Egyetemes Történelem Program, 2007. p. 35.

³⁴ Uo. pp. 35-36.

³⁵ Uo. 73.

³⁶ Nagyságrendileg 67.000 km² került izraeli megszállás alá, ez háromszor akkora terület volt, mint Izrael Állam nemzetközileg elismert kiterjedése (~20.000 km²).

³⁷ Forrás: [online] „How the Six-Day War Transformed Religion” The Atlantic, elérhetőség: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/how-the-six-day-war-changed-religion/528981/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

³⁸ Forrás: [online] „Zionism: Radical Messianic Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/radical-messianic-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

³⁹ Szabadfordításban: a hívők csoportja.

3.3 Összegzés

Áttekintve a cionizmus fejlődéstörténetét, jól érzékelhető, hogyan váltotta fel fokozatosan a vallásos cionizmus a szekulárisabb jellegű politikai cionizmus gondolatát. Ezen folyamat megértéséhez azonban célszerű mélységében is megvizsgálni a szekulárisnak tekintett politikai cionizmus ideológia tartalmát, hogy valóban beszélhetünk-e éles választóvonalról a hatvanas évek cionista irányváltásában.

4. A CIONIZMUS VALLÁSOSSÁGA

Ugyan a cionista mozgalmat alapvetően egy nacionalista, inkább szekuláris jellegű ideológiának tekintik, a protocionizmus időszak gondolkodóinak megközelítésében döntően fellelhetőek a vallási vonások. Ennek oka, hogy a XIX. században a *haszkala* eszmeiségében a nép-jelleg mellett továbbra is meghatározó maradt a judaizmus közösségformáló hatása, másképpen: a zsidóság népvoltának vallásos jellege, egyúttal a vallás népi alapú felfogásának következtében nem lehetséges a két tényező éles különválasztása.⁴⁰ Ebből kifolyólag, az európai felvilágosodás hatására meginduló két folyamat, a *haszkala* által szorgalmazott emancipáció, illetve az emancipációt és alapvetően a felvilágosodás modernitását elutasító vallásos ortodoxia ugyanabba az irányba mutat: a zsidó nacionalizmust nem lehet értelmezni a judaizmus hagyományai nélkül, ahogyan a modernitással szemben megerősödő vallásos törekvések is a zsidóság a többségi társadalomtól való fokozatos elkülönüléséhez vezettek, ezáltal erősítve a nacionalizmus fejlődését és az önálló nemzet létrehozására való törekvést. Jól mutatja ezt Moses Hatam Szofer német rabbi esete, aki a *haszkala* elterjedése miatt alakított vallási iskolát (jesivát) Pozsonyban, ahol az emancipáció és a társadalmi betagozódás ellenében szorgalmazta a nemzetté válás szükségességét.⁴¹ Hasonló gondolatokat fogalmazott meg a dolgozatban már megnevezett Jehuda Alkalai rabbi és Natonek József rabbi, akik a vallásos szellemiségük mellett jelentős szekuláris törekvéseket is megfogalmaztak, például a héber nyelv modernizálását vagy a palesztinai mezőgazdasági tevékenység kialakítását.⁴²

⁴⁰ Forrás: [online] „Izrael – A vallásos cionizmus történeti szempontból” Zsido.com, elérhetőség: <https://zsido.com/fejezetek/izrael-a-vallasos-cionizmus-torteneti-szemponthol/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

⁴¹ Forrás: GRÜNHUT Zoltán: *Önkormányzás és telepítéspolitika Izraelben*. (PhD értekezés) Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program, 2012. p. 17.

⁴² Forrás: Uo. pp. 17-19.

Nagyon fontos gondolkodó a vizsgálat szempontjából Heinrich Graetz, aki azt kutatta, hogy hogyan tudott fennmaradni a zsidóság a történelem során. Ezen vizsgálataiban Graetz két magyarázattal szolgált: egyrészt a judaizmus pozitivista, konkrét és jövőorientált vallás, másrészt pedig, hogy a judaizmus egy politikailag is erősen meghatározó vallás, amely nem különíthető el a közösségtől (a népi jellegétől), ez pedig gátja volt a teljes asszimilációnak, egyben az emancipációs törekvéseknek.⁴³

Amennyiben azonban a judaizmus a cionizmus időszakát megelőzően is szorosan összefonódott a zsidóság nacionalista jellegével, tekintettel a vallás népi jellegére, ez fordított esetben is igaznak tekintendő, lévén a nacionalista törekvések az önálló állam létrehozására nem értelmezhetőek a közösséget összetartó vallás, valamint a vallási hagyományok nélkül.

Mindezek ellenére a XIX. század végi cionista gondolkodók esetében számos jele van annak, hogy a nacionalista ideológiai keretrendszerükben tagadták annak vallásos jellegét.⁴⁴ Ennek az ellentmondásnak a feloldására kínál megoldást a politikai teológia elmélete, mégpedig, hogy a modern cionizmus fogalmai tekinthetőek a judaizmus szekularizált elemeinek. Ilyen szekularizált elemnek tekintendő eleve a bibliai Szentföld területe vagy az ókori liturgikus héber nyelv modernizálása a jiddis nyelv kiváltására. A területi cionizmus ideológiájában érhető leginkább tetten a politikai teológiában leírt szekularizáció, ugyanis a kánaánizmus a bibliai Izrael földjének és a héber kultúra felújítására buzdította a zsidóságot.⁴⁵

Külön érdemes megvizsgálni David Ben-Gurion és a szocialista cionista mozgalom „új héber ember” koncepcióját, amelyet a leendő szekuláris Izrael Állam polgárának tekintettek. Ezen identitás kialakításához azonban olyan nemzeti mítoszok voltak szükségesek, amelyek megtalálhatóak voltak szerte az európai nacionalista mozgalmakban. A cionista mozgalom így a bibliai történetekben kerestek alátámasztást a modern zsidó nemzettudat kialakításához, ennek céljából az ókori zsidó történelem a babiloni száműzetés vége és a második templom lerombolása közötti időszakot választották az integráló nemzeti hőseik és mítoszaik meghatározásához.

⁴³ Forrás: BABARCZY Eszter fordításában: AVINERI, Shlomo: *A modern cionizmus kialakulása*. Századvég Kiadó, Budapest, 1994. ISBN 963 8384 77 8. pp. 40-42.

⁴⁴ Forrás: Uo. p. 22.

⁴⁵ LEITMANN Beatrix Laura: *Az izraeli nemzeti tudat kialakulása a XIX. század végétől napjainkig*. (PhD értekezés) Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Új és Jelenkori Egyetemes Történelem Program, 2007. p. 23.

Fontos ebből kiemelni a második templom lerombolásához való viszonyítást, amely jelezte, hogy a szekulárnak tekintett „új héber ember” identitás szerves része volt a diaszpóra korszakot meghatározó zsinagóga-judaizmust megelőző, templom-judaizmus gondolata.

Hedva Ben Israel izraeli szociológus szerint a cionizmus, mint nemzeti ideológia önmagában, a klasszikus zsidó kultúra elemei nélkül nem tudott egy integratív egész keretrendszerre válni, így a modern zsidó nacionalizmus gyakorlatilag a bibliai zsidó nép képéből táplálkozott.⁴⁶ Hasonló álláspontot képviselt Ehad Háám, aki szerint a zsidóság legfőbb nemzeti jellege a judaizmusból fakadó erkölcs, azt az etatista felfogást pedig elvetette, miszerint az önálló zsidó állam, mint a nemzeti lét abszolút lényege lenne.⁴⁷ Ebből kifolyólag politikai teológia keretrendszerében a zsidó nemzetállam, mint politikai szuverén, nem értelmezhető tisztán szekuláris értelemben, lévén a közös nemzeti identitás, valamint az állam megalapításának legitimiációs alapját a vallási hagyományokból vezették le a cionisták. Ennek leegzekletánsabb példája, hogy a modern izraeli jogszabályok is *halachikusan*⁴⁸, azaz vallási alapon, anyagi ágon rendelkeznek az egyének zsidóságáról.

4.1 Összegzés

Figyelembe véve a leírtakat, összegzésképpen megállapítható, hogy önmagában a politikai teológia elméletének megfelelően a cionizmus nem tekinthető tisztán szekuláris politikai ideológiának, az mélyen a judaizmusban gyökeredzik. Ez magyarázatot ad arra, hogyan erősödhetett meg a zsidó nacionalizmus vallásos jellege a hatvanas évektől kezdődően annyira, hogy napjainkra egyértelműen dominánssá váljon a belpolitikai dimenzióban.

⁴⁶ Forrás: Uo. p. 25.

⁴⁷ Forrás: Uo. p. 26.

⁴⁸ A Halacha a törvények összességét jelenti, amely a bibliai időköt követően a zsidók életét irányítja világszerte.

5. LEHETSÉGES POLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEK

Tekintettel a vallásos cionisták jelenlegi döntő politikai befolyására, de nem kizárólag rájuk vonatkozólag, szükségszerű megvizsgálni a politikai teológia elméletének lehetséges tényleges politikai következményeit, az elméletből fakadó strukturális analógiákat az izraeli bel- és külpolitikában.

Először is érdemes megnézni a politikai teológia szuverénjének megvalósulását a politikai szereplők körében. A jelenlegi kormányzó koalíciós pártok tagjai rendkívül sokszínűek a politikai paletta tekintetében, a liberális párttól kezdve az arab konzervatív pártokon keresztül a szélsőjobboldali jellegű vallásos cionista politikai erők egyaránt szerepelnek benne. A politikai heterogenitáson túlnyúló működést alapvetően a belpolitikai kényszerhelyzet teszi lehetővé, amely a Likud és a szélsőjobboldali pártok ellensúlyozását jelenti. Megvizsgálva ezen politikai erők ideológiai beállítottságát, a sokszínűség ellenére közös nevezőnek tekinthető – a véleményes Egyesült Arab Lista kivételével – hogy bár a cionizmust eltérő megközelítésben (liberális, vallásos vagy nacionalista) értelmezik, a zsidó állam és lakosainak biztonságát minden szereplő abszolút prioritásnak tekinti, így ugyan egyes szereplők támogatják a palesztin-izraeli békefolyamatot, adott esetben a kétállami megoldást, de Jeruzsálem oszthatatlanságában vagy adott ciszjordániai telepek megtartásában konszenzus van közöttük. Amennyiben elfogadjuk a dolgozat megállapítását, miszerint a cionizmus a politikai teológia elméleti keretrendszerében nem értelmezhető teljes mértékben szekuláris ideológiaként, lévén a nacionalista elemek a judaizmus hagyományaira épülnek, megállapítható, hogy az izraeli pártok gyökereikben azonos célok mentén politizálnak, szuverénként pedig a zsidó államot lehet meghatározni. Az izraeli biztonságpolitikai percepcióban a zsidó állam abszolút biztonságának garantálására való törekvés adott esetekben felülírja a világi jogi normákat (például nemzetközi jogi konvenciókat).

Az izraeli biztonságpolitikai gondolkodásban ezáltal jól azonosítható a politikai teológia alkotmányos kivételének tétele. Tetten érhető ez például az offenzív nukleáris kapacitás kiépítésében, a külföldön végrehajtott fedett műveletekben (különösen a célzott likvidálásokban) vagy a telepemoszgalom támogatásában, mindezen cselekmények ugyanis szembemennek a nemzetközileg elfogadott világi jogi normákkal. Ezen esetekben a szuverén (a zsidó állam) vélelmezett akaratának, tehát a biztonságának fenntartásának garantálására a zsidó politikai vezetők kívül helyezik magukat a „nemzetközi alkotmányos kereteken” és a rendkívüli állapotra (az állam létbiztonságát fenyegetőnek percepcionált esetekben) való tekintettel a jogrendszeren kívüli beavatkozást hajtanak végre.

Fontos itt kitérni a telepesszmozgalom szerepére, amelynek fejlődésében egyértelműen azonosíthatóak a vallási elemek, ugyanakkor a vallásos telepesszmozgalom mellett nem lehet eltekinteni a nacionalista alapon szerveződő telepeseiktől. A zsidó nacionalizmusra alkotott hipotézis szerint a politikai erőkre kifejtett megállapítások (az alkotmányos kivételre való hajlandóság) alkalmazhatóak a telepésekre is, noha hatásuk többszörözőtt a telepeken lévő nagyszámú radikálisan vallásos cionista zsidók okán. A hetvenes évek jobboldali fordulatától kezdődően – a mértékében alacsonyabb volumenű és később vitatott sínai és a gázai kivonulások kivételével – a megszállt területeken létrejött zsidó telepesszmozgalom létszámából (lásd *1. számú táblázat*) fakadóan gyakorlatilag döntő bel- és külpolitikai tényezővé vált az elmúlt évtizedekben, lévén ha összességében vesszük az Izraelben és a megszállt területeken élő zsidó lakosság lélekszámát (~ 7.345.000 fő), akkor annak több, mint az egy tizedét (~ 11%) már a megszállt területeken élő telepések teszik ki. Ha ehhez hozzávesszük a (ciszjordániai) telepések számának növekedését 2020-ban (2,62%)⁴⁹ és összehasonlítjuk Izrael lakosságának 2020-as növekedésével (1,7%)^{50,51}, érzékelhető, hogy a jövőben még nagyobb jelentőségre fognak szert tenni a telepések Izrael Állam számára.

⁴⁹ Az adatok forrása: [online] „West Bank Jewish Population Stats”. Frissítve: 2021. 01. 02. Elérhetőség: <https://westbankjewishpopulationstats.com/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

⁵⁰ Az adatok forrása: [online] „Population of Israel on the Eve of 2021”. Central Bureau of Statistics. Frissítve: 2020. 12. 31. Elérhetőség: <https://www.cbs.gov.il/en/mediarelease/Pages/2020/Population-of-Israel-on-the-Eve-of-2021.aspx> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11.17.)

⁵¹ A valós szám ennél még alacsonyabb a különbség pedig nagyobb lehet, ugyanis az izraeli Központi Statisztikai Hivatal Izrael részének tekinti Kelet-Jeruzsálemet és a Golán-fennsíkot, továbbá az 1,7%-os növekedésnek része az ország arab és más etnikumú lakossága is.

A MEGSZÁLLT TERÜLETEK DEMOGRÁFIÁJA			
TERÜLET	ÖSSZLAKOSSÁG	EBBŐL TELEPESEK	SZÁZALÉK
Ciszjordánia és Kelet-Jeruzsálem ⁵²	~ 2.950.000 fő ⁵³	~ 800.000 fő ⁵⁴	27%
Golán-fennsík	~ 48.000 fő ⁵⁵	~ 26.000 fő ⁵⁶	54%
IZRAEL ÁLLAM DEMOGRÁFIÁJA			
ÖSSZLAKOSSÁG		EBBŐL ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÚ	SZÁZALÉK
~ 8.918.000 fő ⁵⁷		~ 6.519.000 fő ⁵⁸	73%

1. számú táblázat: A megszállt területek és a telepések demográfiai viszonyrendszere, továbbá az etnikailag zsidónak tekinthető állampolgárok számaránya Izrael Államban. Saját szerkesztés, az adatok forrása lábjegyzetben jelölve.

A témakör szempontjából fontos kiemelni a 2018-as, Izrael Államot zsidó nemzetállamnak deklaráló alaptörvényt, amely úgy fogalmaz Izrael Államot illetően, hogy „zsidó és demokratikus” országnak tekintendő, tehát szétválasztja az állami identitásban a demokratikus és zsidó elemeket, azt sugallva, hogy a nemzetállami karakterisztikák és törekvések a demokratikus értékek mellett, adott esetben azokon felül értelmezendők.⁵⁹ Ebben szintén erősen érzékelhető a cionizmus tekintetében a politikai teológiának alkotmányos kivétele, hiszen a zsidó nemzetállam a kifejtettek szerint nem értelmezhető szekuláris absztrakcióként.

⁵² A nemzetközi adatbázisok alapvetően együttesen kezelik a két területet, figyelmen kívül hagyva az izraeli jogi szemszöveget.

⁵³ Az adatok forrása: West Bank. CIA World Factbook. Frissítve: 2021. 03. 04. Elérhetőség: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/west-bank/#people-and-society> (Letöltés dátuma: 2021. 03. 15.)

⁵⁴ Az adatok forrása: KATZ, Yaakov: West Bank Jewish Population Stats. Frissítve: 2021. 01. 02. Elérhetőség: <https://westbankjewishpopulationstats.com/> (Letöltés dátuma: 2021. 03. 15.)

⁵⁵ Az adatok forrása: [online] „Golan Heights: History & Overview”. Jewish Virtual Library. Frissítve: 2019. Elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-golan-heights> (Letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

⁵⁶ Az adatok forrása: Uo.

⁵⁷ Az adatok forrása: [online] „Population of Israel on the Eve of 2021”. Central Bureau of Statistics. Frissítve: 2020. 12. 31. Elérhetőség: <https://www.cbs.gov.il/en/mediarelease/Pages/2020/Population-of-Israel-on-the-Eve-of-2021.aspx> (Letöltés dátuma: 2021. 11. 17.) Korrigálva a Golán-fennsík és Kelet-Jeruzsálem adataival.

⁵⁸ Az adatok forrása: Uo., szintén korrigálva.

⁵⁹ Forrás: PETERS, Joel – PINFOLD, Rob Geist: *Understanding Israel – Political Societal and Security Challenges*. Routledge, 2019. ISBN 978 1 138 12564 3. p. 41.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Áttekintve a dolgozat vizsgálatát több megállapítást is lehet tenni annak tárgyára vonatkozólag. Egyrészt, hogy a cionizmus megfeleltethető a Carl Schmitt politikai teológiájának szempontjainak, ezáltal a politikai teológia megfelelő keretrendszernek tekinthető a cionizmus vizsgálatához. Megállapítható, hogy a szekulárisnak tekintett cionizmus nem választható el a judaizmus hagyományaitól, hogy valóban élesen szembeállítható legyen azzal, mint világinak tekintett nacionalista ideológia. Ez magyarázattal szolgálhat arra is, hogy miképpen válhatott a vallásos cionizmus oly dominánssá a zsidó állam belpolitikájában, lévén a következtések tekintetében nem a szekuláris ideológia szakralizálódott, hanem a cionizmusban meglévő vallásos hatások mértéke nőtt meg döntő mértékben.

Mindebből nem csupán elméleti, hanem valós politikai következményekre is lehet következtetni. Áttekintve a modern Izrael Állam fennállásának a történetét, számos olyan pontot azonosíthatunk, amelyek megfeleltethetőek Schmitt politikai teológiájának egyes elemeinek, leginkább az alkotmányos kivétel tekintetében. Ilyen alkotmányos kivételnek tekinthető például magán a megszállt területeken létrejött és kifejlődött telepesmozgalom, az offenzív nukleáris kapacitások fenntartása vagy a hírszerzés által külföldön végrehajtott célzott likvidálások.

Összességében megállapítható, hogy a politikai teológia alkalmas arra, hogy további vizsgálati keretrendszerként szolgáljon az izraeli bel- és külpolitika, különösen a biztonság- és védelempolitika elemzésére. A dolgozat megállapításaira építve további kutatás folytatható a témakörben, amelyekkel lehetőség nyílik az izraeli belpolitikai aktorok kapcsán a várható tendenciák vizsgálatára.

7. FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. BUNTON, Martin: *The Palestinian-Israeli Conflict*. Oxford University Press, 2013. ISBN 978 0 199 60393 0.
2. NYÍRKOS Tamás: *Politikai Teológiák*, Typotex Kiadó, Budapest, 2018. ISBN 978 963 4930 11 2.
3. MCILVAN, Charles: *Constitutionalism: Ancient and Modern*. Ithaca: Cornell University Press, 1940. ISBN 978 1 584 77550 8.
4. SCHMITT, Carl: *Politikai Teológia*. (ford.: PACZOLAY Péter) ELTE ÁJK, Budapest, 1992. ISBN 963 462 769 2.
5. AVINERI, Shlomo: *A modern cionizmus kialakulása*. (ford.: BABARCZY Eszter) Századvég Kiadó, Budapest, 1994. ISBN 963 8384 77 8.
6. GERÉBY György: *Isten és Birodalom*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978 963 0587 90 7.
7. LAKATOS Imre: *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers Volume 1*. Cambridge University Press, 1978. ISBN 978 052 1280 31 0.
8. GRÜNHUT Zoltán: *Önkormányzás és telepítéspolitika Izraelben*. (PhD értekezés) Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program, 2012.
9. LEITMANN Beatrix Laura: *Az izraeli nemzeti tudat kialakulása a XIX. század végétől napjainkig*. (PhD értekezés) Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudomány Doktori Iskola, Új és Jelenkori Egyetemes Történelem Program, 2007.
10. SHLAIM, Avi: *Israeli Politics and Middle East Peacemaking*. In: Journal of Palestine Studies, Vol. 24. No. 4. 1995.
11. PETERS, Joel – PINFOLD, Rob Geist: *Understanding Israel – Political Societal and Security Challenges*. Routhledge, 2019. ISBN 978 1 138 12564 3.

7.1 Internetes források

1. „A Hászkalá”. Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem, elérhetőség: <http://www.orzse.hu/haszkala2007-1.htm> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
2. „Texts Concerning Zionism: “Auto-Emancipation””. Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/quot-auto-emancipation-quot-leon-pinsker> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)

3. „Zionism: Territorialist Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/territorialist-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
4. „Zionism: Political Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/political-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
5. „Zionism: Practical Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/practical-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
6. „Zionism: Synthetic Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/synthetic-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
7. „Samuel Mohilever” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/samuel-mohilever> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
8. „Izrael – A vallásos cionizmus történeti szempontból” Zsido.com, elérhetőség: <https://zsido.com/fejezetek/izrael-a-vallasos-cionizmus-torteneti-szemponthol/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
9. „How the Six-Day War Transformed Religion” The Atlantic, elérhetőség: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/how-the-six-day-war-changed-religion/528981/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
10. „Zionism: Radical Messianic Zionism” Jewish Virtual Library, elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/radical-messianic-zionism> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
11. „Population of Israel on the Eve of 2021”. Central Bureau of Statistics. Frissítve: 2020. 12. 31. Elérhetőség: <https://www.cbs.gov.il/en/mediarelease/Pages/2020/Population-of-Israel-on-the-Eve-of-2021.aspx> (Letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
12. „Golan Heights: History & Overview”. Jewish Virtual Library. Frissítve: 2019. Elérhetőség: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-golan-heights> (Letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)
13. „West Bank Jewish Population Stats”. Frissítve: 2021. 01. 02. Elérhetőség: <https://westbankjewishpopulationstats.com/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. 11. 17.)